

НАЦІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 65.011.4

Безродна С.М.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки і менеджменту,
Чернівецький факультет Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»

СУТНІСТЬ ТА АТРИБУТИ ПОНЯТТЯ КОНКУРЕНЦІЇ
ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

У статті розглянуто сутність понять «конкуренція», «конкурентоспроможність» та «конкурентоспроможність підприємств». Визначено найпоширеніші підходи до трактування поняття «конкуренція»: соціальний, ринковий, державний, законодавчий та економічний. Визначено найпоширеніші підходи до трактування поняття «конкурентоспроможність»: ринковий підхід, підхід протистояння, ціновий підхід та економічний підхід. На основі проаналізованих переваг та недоліків щодо визначення поняття «конкуренції» запропоновано авторське тлумачення категорії, як соціально-економічну, державно-ринкову, законодавчу категорію, яка являє собою витіснення підприємств, які займаються виробництвом непотрібної для ринку продукції (послуги), шляхом дотримання конкурентних переваг та спрямування на отримання прибутку. Згідно проаналізованих переваг та недоліків щодо визначення поняття «конкурентоспроможність» запропоновано авторське тлумачення категорії, як ринкову, цінову, економічну категорію та категорію протистояння, яка являє собою здатність суб'єктів економічної діяльності пристосовуватись до змін умов зовнішнього та внутрішнього середовища, використовуючи при цьому свої конкурентні переваги шляхом спрямування своєї діяльності на результативність виготовлення якісної продукції та отримання максимального прибутку. Проаналізувавши переваги та недоліки щодо поняття «конкурентоспроможність підприємства» запропоновано авторське тлумачення категорії, як ринкову, технологічну, стратегічну та виробничу категорію, яка являє собою здатність суб'єктів економічної діяльності пристосовуватись до нових видів діяльності, використовувати свої конкурентні переваги і перемогти в конкурентній боротьбі, максимально ефективно використовувати ресурси, резерви, потенціал, можливість та якомога повніше задовольняти потреби споживачів шляхом стратегічного аналізу.

Ключові слова: конкуренція, конкурентоспроможність, конкурентоспроможність підприємств, еволюція, підходи, підприємство, економічна діяльність, переваги та недоліки.

СУЩНОСТЬ И АТРИБУТЫ ПОНЯТИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Безродная С.М.

В статье рассмотрена сущность понятий «конкуренция», «конкурентоспособность» и «конкурентоспособность предприятий». Определены самые распространенные подходы к трактовке понятия «конкуренция»: социальный, рыночный, государственный, законодательный и экономический. Определены самые распространенные подходы к трактовке понятия «конкурентоспособность»: рыночный подход, подход противостояния, ценовой подход и экономический подход. На основе проанализированных преимуществ и недостатков относительно определения понятия «конкуренции» предложено авторское толкование категории, как социально-экономическую, государственно-рыночную, законодательную категорию, которая представляет собой вытеснение предприятий, занимающихся производством ненужной для рынка продукции (услуги), путем соблюдения конкурентных преимуществ и направления на получение прибыли. Согласно проанализированных преимуществ и недостатков относительно определения понятия «конкурентоспособность» предложено авторское толкование категории, как рыночную, ценовую, экономическую категорию и категорию противостояния, которая представляет собой способность субъектов экономической деятельности приспособливаться к изменениям условий внешней и внутренней среды, используя при этом свои конкурентные преимущества путем направления своей деятельности на результативность изготовления качественной продукции и получения максимальной прибыли. Проанализировав преимущества и недостатки относительно понятия «конкурентоспособность предприятия» предложено авторское толкование категории, как рыночную, технологическую, стратегическую и производственную категорию, которая представляет собой способность субъектов экономической деятельности приспособливаться к новым видам деятельности, использовать свои конкурентные преимущества и побеждать в конкурентной борьбе, максимально эффективно использовать ресурсы, резервы, потенциал, возможности и как можно полнее удовлетворять потребности потребителей путем стратегического анализа.

Ключевые слова: конкуренция, конкурентоспособность, конкурентоспособность предприятий, эволюция, подходы, предприятие, экономическая деятельность, преимущества и недостатки.

ESSENCE AND ATTRIBUTES CONCEPT OF ENTERPRISE COMPETITIVENESS

Bezrodnaya S.

The article discusses the essence of the concepts of "competition", "competitiveness" and "competitiveness of enterprises". The most common approaches to the interpretation of the concept of "competition" are defined: social, market, state, legislative and economic. Identified the values of each approach, reveals the essence of the studied concepts according to scientists and researchers from different periods. Based on the analyzed advantages and disadvantages regarding the definition of the notion of "competition", the author's interpretation of the category as a socio-economic, state-market, legislative category is proposed, which is the ousting of enterprises engaged in the production of products (services) unnecessary for the market by respecting competitive advantages and directions for profit. According to the analyzed advantages and disadvantages regarding the definition of the concept of "competitiveness", the author's interpretation of the category as a market, price, economic category and confrontation category, which represents the ability of economic actors to adapt to changes in the external and internal environment, using their competitive advantages by directions of its activity on the effectiveness of manufacturing quality products and obtaining maximum profit. After analyzing the advantages and disadvantages regarding the concept of "enterprise competitiveness", the author's interpretation of the category is suggested as a market, technological, strategic and production category, which is the ability of economic actors to adapt to new activities, use their competitive advantages and win the competition, as efficiently as possible. Use resources, reserves, potential, opportunities and as fully as possible to satisfy needs consumers through strategic analysis. The study made it possible to determine that the effectiveness of the enterprise's activity is perceived through the correspondence of value.

Keywords: competition, competitiveness, enterprise competitiveness, evolution, approaches, enterprise, economic activity, advantages and disadvantages.

Постановка проблеми. Історія розвитку суспільства супроводжується виникненням та формуванням таких понять, як «конкуренція», «конкурентоспроможність» та «конкурентоспроможність підприємств». Дослідження категорій передбачає визначення етапів їх розвитку й еволюції. Терміни мають безліч тлумачень, але немає єдиного узагальненого напрямку щодо їх трактування. Незважаючи на широке коло науковців та дослідників, які розглядали дану проблематику, зазначимо, що багато питань щодо конкурентоспроможності та конкуренції підприємств залишається мало дослідженими. На основі цього й було обрано напрям дослідження щодо трактування даних категорій. Важливим науковим та практичним завданням є вивчення та узагальнення теоретичних засад конкурентоспроможності та конкуренції підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні аспекти конкурентоспроможності підприємства знайшли відображення в працях Т.В. Полозової, Н.В. Сурженко, М.В. Савченко, В.Ю. Фролової, Т.М. Халімон, Н.А. Хрущ, та інших вітчизняних та зарубіжних економістів. Малодослідженим залишаються теоретичні та практичні завдання щодо сприяння пошуку сучасних наукових досягнень у сфері понять конкуренції та уміння використовувати їх при вирішенні прикладних проблем розвитку підприємств.

Формулювання цілей (постановка завдання). Основними завданнями дослідження в сфері розкриття сутності категорій «конкуренція», «конкурентоспроможність» та «конкурентоспроможність підприємств» є: визначення найпоширеніших підходів до трактування понять; аналіз еволюції атрибутів понять; виявлення цінностей кожного підходу, що розкриває сутність досліджених понять згідно вчених та дослідників різних періодів; пропонування авторського тлумачення категорій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Етимологічно слово «конкуренція» походить від латинського «concurrentia», що означає «зіткнення», «змагання». В процесі еволюції саме це трактування і вплинуло на появу такого терміну як, «конкуренто-

спроможності». Тобто поняття «конкурентоспроможності» є похідним від «конкуренції». Це обумовлене законами її дії, механізми забезпечення конкурентних переваг, виявлення цінностей та інших. Тому ми вважаємо за необхідне, щоб здійснити основні напрямки дослідження саме взаємозв'язку категорій «конкуренції», «конкурентоспроможності» та «конкурентоспроможності підприємств».

Визначено найпоширеніші підходи до трактування поняття «конкуренції».

1) Соціальний підхід (Дж. Мілль, Дж. Робінсон, Х. Фасхієва). Згідно соціального підходу (XVIII ст. та поч. XX ст.), при визначенні «конкуренції», соціальний підхід розглядався частково, оскільки з однієї сторони не підтримувався соціалізм, бо вважалося, що він частково знищує конкуренцію, але з іншої сторони не повністю підтримувалося природна конкуренція [1, с. 85–90].

2) Ринковий підхід (Д. Рікардо, Е. Чемберлен, Й. Шумпетера, Ф. Еджворт, В. Парето, М. Портера, Ж. Ламбен, І. Ансофф, Ф. Котлер). Згідно ринкового підходу (XVIII ст. та поч. XX ст.) при обґрунтуванні «конкуренції» було визначено теорію «порівняльних переваг» (comparative advantage theory), тобто ринкові сили, які самі спрямовують ресурси країни туди, де вони найбільш продуктивні. Теоретична модель «досконалої конкуренції» вченого стала основою для обґрунтування цінового регулювання ринку та розвитку капіталістичної економіки.

3) Державний підхід (А. Сміт, Дж. Робінсон, Ф. Хайек). Згідно державного підходу (XVIII ст. та кінця XX ст.), при визначенні «конкуренції» визначається, що «вільна конкуренція» – є необхідною рушійною силою дії ринкового механізму, яка примушує всіх її учасників діяти відповідно до ідеального плану розвитку економіки, – конкуренти витісняють підприємства, що займаються виробництвом непотрібної продукції чи послуги. Держава в цілому не повинна втручатися в економіку і торгівлю, тому що там діє «невидима рука» – автоматичний урівноважений механізм конкурентного ринку [2, с. 123–130].

4) Законодавчий підхід (Дж. Мілль, Р. Фатхутдінова, І. Цветкова). Згідно законодавчого підходу, (XVIII ст. та поч. XXI ст.), «конкуренція» це єдиний регулюючий фактор встановлення ціни, заробітної плати, ренти та є законом, який визначає правила такого регулювання. При обґрунтуванні не підтримувався соціалізм, оскільки визначалося, що знищується конкуренція.

5) Економічний підхід (К. Менгер, Е. Бем-Баверк, А. Маршалл, П. Самуельсон, А. Вайсман, Р. Каплан, Д. Нортон, А. Томпсон, А. Стрікланд, Х. Фасхієва, А. Юданов, В. Фомін, І. Балабанова). Згідно даного підходу (XIX ст. та початку XXI ст.) «конкуренція» це блага нижчого порядку (предмети вжитку) і блага вищого порядку (засоби виробництва).

Нами визначено, що поняття категорії «конкуренція» пройшла еволюцію з XVIII ст. до сьогодення, початку XXI ст. Поняття згідно сформованих підходів можна розглядати, як соціальну, ринкову, державну та законодавчу категорію. Всі підходи вплинули на визначення еволюції атрибутів даного визначення, що на сьогоднішній день є мало дослідженим (рис. 1). Тобто, атрибути категорії «конкуренція», це є властивості, або ознаки, які характеризують її з точки зору важливості та невід'ємності [3, с. 47–50].

Згідно рис. 1 поняття «конкуренції» можна визначити, як економічний процес взаємодії і боротьби товаровиробників за найвигідніші умови виробництва і збуту товарів, за отримання найбільших прибутків. На основі цього пропонуємо авторське визначення поняття. «Конкуренція» – це соціально-економічна, державно-ринкова, законодавча категорія, яка являє собою витіснення підприємств, які займаються виробництвом непотрібної для ринку продукції (послуги), шляхом дотримання конкурентних переваг та спрямування на отримання прибутку.

Визначено найпоширеніші підходи до трактування поняття «конкурентоспроможність».

1) Ринковий підхід (М.Е. Портера, В. Стівенсон, В.М. Геєць, Ж.В. Крючкова, В.Є. Швець). Згідно ринкового підходу, який формувався за період 1905–2018 рр., «конкурентоспроможність» це здатність успішно конкурувати на конкретному ринку (регіоні збуту) в певний період, шляхом випуску й реалізації конкурентоспроможних виробів і послуг.

2) Підхід протистояння (Жан-Жак Ламбен, С.І. Ожегов, Р.А. Фатхутдінов, І.О. Піддубний, А.І. Піддубна, С.А. Нестеренко). Згідно підходу протистояння, який формувався за період 1960–2012 рр., «конкурентоспроможність» це здатність витримувати конкуренцію та протистояти конкурентам [4, с. 233–235].

3) Ціновий підхід (Б.А. Райзберг, П. Кругман, Х.А. Фасхієва, В.П. Грошев, М.І. Книш, А.І. Кредісов, О.Д. Андреева). Згідно цінового підходу, який формувався за період 1970–2010 рр., «конкурентоспроможність» це реальна і потенційна можливість фірм в існуючих для них умовах проектувати, виготовляти та збувати товари, які за ціновими та неціновими характеристиками є більш привабливими для споживачів, ніж товари їх конкурентів.

4) Економічний підхід (Ю.В. Рубін, П.В. Забелін, М.К. Моїсєєва, М.О. Єрмолов, В.Є. Хруцький, І.В. Корнеева). Згідно економічного підходу, який формувався за період 1990–2017 рр., «конкурентоспроможність» це здатність приносити прибуток на вкладений капітал

в короткостроковому періоді не нижче заданої, або як перевищення над середньостатистичної прибутком у відповідній сфері бізнесу.

Узагальнюючи дані підходи пропонуємо авторське визначення даної категорії.

«Конкурентоспроможність» – це ринкова, цінова, економічна категорія та категорія протистояння, яка являє собою здатність суб'єктів економічної діяльності пристосовуватись до змін умов зовнішнього та внутрішнього середовища, використовуючи при цьому свої конкурентні переваги шляхом спрямування своєї діяльності на результативність виготовлення якісної продукції та отримання максимального прибутку [5, с. 156–170].

Також можна стверджувати, що категорії «конкуренція» та «конкурентоспроможність» є основоположними поняття «конкурентоспроможність підприємства», оскільки дана категорія була пізніше досліджена, аніж попередні. Визначено найпоширеніші підходи до трактування поняття «конкурентоспроможність підприємства».

1) Ринковий підхід (В.І. Крамаренко, С.О. Шевельова, П.Л. Алтухов, О.О. Гетьман, В.М. Шаповал, Дж.Л. Гібсон, Д.М. Іванцевіч, Д.Х. Донеллі, М.П. Денисенко, А.П. Гречан, К.О. Шилова, О.Є. Кузьмін, Н.І. Горбаль, Г.Я. Кіперман, С. Хамініч, Д.М. Черваньов, Л. Названова).

Згідно ринкового підходу, який формувався за період 1960–2018 рр., «конкурентоспроможність підприємства» це комплекс соціально-економічних характеристик, що відображають становище суб'єкта господарювання на ринку.

2) Технологічний підхід (В.В. Олійник, І.З. Должанський, Т.О. Загорна). Згідно технологічного підходу, який формувався за період 1992–2006 рр., «конкурентоспроможність підприємства» це здатність виробляти й реалізовувати продукцію швидко, в достатній кількості, при високому технологічному рівні обслуговування та як можливість ефективно розпоряджатися власними й позиковими ресурсами в умовах конкурентного ринку [6, с. 98–100].

3) Стратегічний підхід (Л.М. Минко, Н. Грицишин, А.В. Єрмак). Згідно стратегічного підходу, який формувався за період 1990–2007 рр., «конкурентоспроможність підприємства» це здатність підприємства вчасно й ефективно коригувати параметри своєї діяльності залежно від змін у зовнішньому середовищі для підтримання існуючих і створення нових конкурентних переваг з метою досягнення власних стратегічних цілей.

4) Виробничий підхід (А.Ю. Юданов, А.Е. Воронкова, В.П. Пономарьов, Г.І. Дібніс, І.З. Должанський, Т.О. Загорна, М.М. Радева, П.М. Маслов, Р.А. Фатхутдінов). Згідно виробничого підходу, який формувався за період 1995–2015 рр., «конкурентоспроможність підприємства» це спроможність підприємства виробляти та реалізовувати конкурентоспроможну продукцію [7, с. 127–130].

Категорія «конкурентоспроможність підприємства» пройшла еволюцію за період 1960–2018 рр. На основі сформованих підходів поняття можна розглядати, як ринкову, технологічну, стратегічну та виробничу категорію. Пропонуємо авторське визначення даної категорії. «Конкурентоспроможність підприємства» – це ринкова, технологічна, стратегічна та виробнича категорія, яка являє собою здатність суб'єктів економічної

діяльності пристосовуватись до нових видів діяльності, використовувати свої конкурентні переваги і перемагати в конкурентній боротьбі, максимально ефективно використовувати ресурси, резерви, потенціал, можливості та якомога повніше задовольняти потреби споживачів шляхом стратегічного аналізу [8, с. 153–155].

Висновки. Підсумовуючи вище досліджене можна стверджувати, що конкуренція є тією ринковою силою, що забезпечує взаємодію попиту і пропозиції, яка урів-

новажує ринкові ціни. Дана категорія відбиває зв'язок між виробництвом і реалізацією продукту. Цей зв'язок є причинно-наслідковим, суттєвим, необхідним і повторюваним, тобто об'єктивним економічним законом. Закон конкуренції відображає причинно-наслідковий зв'язок між можливостями створити продукт, потрібний споживачам, і можливостями реалізувати його з вигодою насамперед для покупця, а потім вже для виробника. Етимологічно термін «конкуренто-

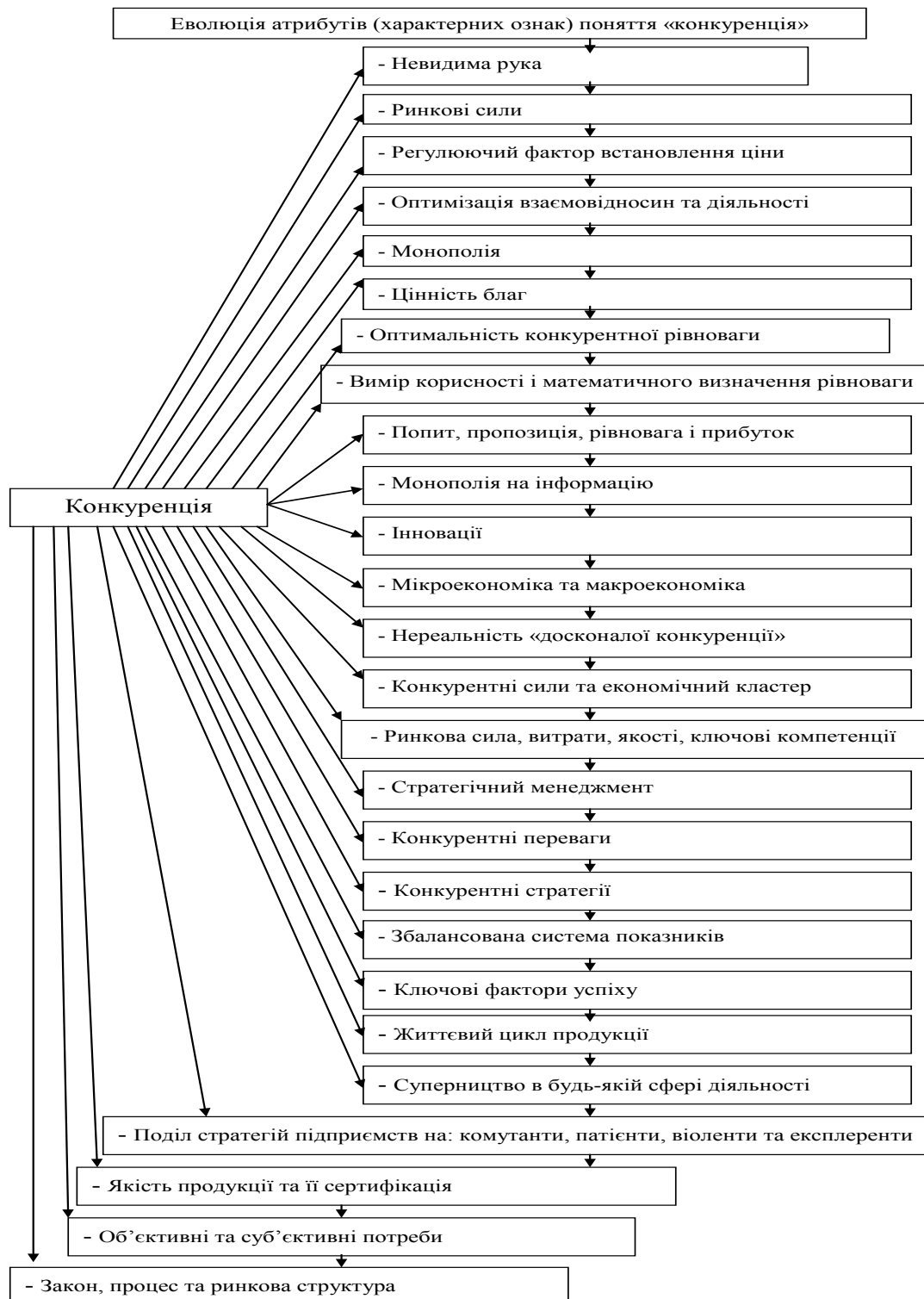

Рис. 1. Еволюція атрибутів поняття «конкуренції» за період XVIII-XXI ст.

спроможність» визначається як здатність об'єкта змагатись з іншими аналогічними об'єктами за право бути обраним. Зрозуміло, що конкурентоспроможність проявляється тільки в умовах конкуренції і через конкуренцію. Необхідно відмітити, що єдиного підходу до

визначення даної категорії у вітчизняній та зарубіжній науці не існує. Аналіз економічної літератури щодо логічного встановлення змісту цього поняття свідчить про наявність багатоаспектного трактування терміну «конкурентоспроможність».

1. Полозова Т. В., Маноїленко О. В. *Методологічні аспекти функціонування інноваційно-інвестиційного механізму забезпечення конкурентоспроможності підприємства. Моделювання регіональної економіки.* 2016. № 18. С. 85–97.
2. Полозова Т. В. *Організаційно-економічний механізм управління інноваційно-інвестиційною спроможністю підприємства. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.* Одеса, 2017. № 23. С. 123–131.
3. Погребняк Д. В. *Методи діагностики конкурентоспроможності підприємства. Проблеми підвищення ефективності інфраструктури. Збірник наукових праць.* 2011. Випуск 32. С. 45–51.
4. Сурженко Н. В., Агєєва І. В. *Організаційно-економічний механізм управління конкурентоспроможністю. Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки).* 2014. № 1. С. 232–235.
5. Савченко М. В. *Управління економічним потенціалом промислових підприємств: дис. канд. екон. наук / М.В. Савченко. Х., 2004. 185 с.*
6. Фролова В. Ю. *Системний підхід до управління конкурентоспроможністю підприємства. Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу.* 2013. № 2(22). С. 98–102.
7. Халімон Т. М. *Складові потенціалу конкурентоспроможності підприємства. Облік і фінанси.* 2017. № 3(77). С. 126–131.
8. Хруц Н. А., Ваганова Л. В. *Сучасні методичні підходи до оцінки конкурентоспроможності підприємства. Вісник Хмельницького національного університету.* 2010. № 5, Т. 3. С. 153–156.

E-mail: bezrodnastella@ukr.net